

Honorable Humility

פרשת בהעלותך תשע"ח

Artscoil Anesh

16

¹ Miriam and Aaron spoke against Moses regarding the Cushite woman he had married, for he had married a Cushite woman. ² They said, "Was it only to Moses that HASHEM spoke? Did He not speak to us, as well?" And HASHEM heard. ³ Now the man Moses was exceedingly humble, more than any person on the face of the earth!

3. עניו מאד — Exceedingly humble. Moses was so humble that it was unthinkable to accuse him of considering himself superior to other prophets (Ibn Ezra).

Because of his humility, Moses would never have defended himself against the charge; therefore, God had to intervene. According to one view in Sifre, Miriam and Aaron had confronted Moses with their criticism, but, in his humility, he did not respond (Ramban; Or HaChaim).

The Torah's characterization of Moses as being humble sheds light on the nature of true humility. It is commonly assumed that humble people are afraid to speak up or assert

their authority. This surely does not apply to the most humble man on the face of the earth — Moses did not hesitate to confront Pharaoh or castigate the entire nation of Israel; his humility did not deter him from doing what was proper, even if it was unpopular or dangerous. Rather, humility refers to someone's personal assessment of himself. He may feel humble that he has not achieved his potential, or that, even if he has, his greater innate ability puts greater responsibility on him, and no one has a right to feel haughty merely for doing what one is obligated to do.

אש תמיד

קמ 3

יש לתמוה, הלא משה רבנו כתב את כל התורה, וכיצד יכול היה לכתוב על עצמו "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" וכי אין דבר זה סתירה לענוה, אתמהו.

והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (פרק י"ב פסוק ג)
יש לעיין בלשון המיותרת "אשר על פני האדמה". וכן יש לדקדק בשינוי לשון "והאיש משה" "עניו מכל האדם", וכידוע לשון "איש" מורה על עוז ועצמה כדכתיב "וחזקת והיית לאיש", מאידך לשון "אדם" מורה על הפחות שבאנשים שכח הגשמי שולט בו, ככתוב "כי מהאדמה לוקחת".

שנא

שיחות

בהעלותך

קובץ 2

פרש"י. שפל וסבלן. צריכים לבאר מהו גדר של סבלן.

שפתי חיים / ענוה

קל 6

הגאווה מביאה לשכחת ה' וגורמת לחטוא

"ודע כי מעלות ההכנעה רבות, כאשר יתבאר בשערי הענוה בעזרת הא-2. "ועוד נתחייב בעל התשובה על הכניעה, מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות שגורמות לחטוא ומעוללות הפשעים", מלבד שההכנעה היא מעיקרי התשובה בגלל העבר - ע"י שמכיר את עומק החטא שחטא, היא גם מעיקרי התשובה כחלק מהקבלה להבא, כדי לרפאות את שורש החטא, שהיא הגאווה הגורמת לחטוא, והיא עצמה מעוללת הפשעים, "והגאווה ממכת כמה עבירות, ומגברת יצר לב האדם עליו", אין ליצה"ר שליטה על אדם כשהוא כמצב של שפלות ושכרון לב, אבל אם הוא בעל גאווה היצה"ר מרגיש טוב מאוד להיות בחברתו, והסיבה לכך: "שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלוהיך", רם לבבך מביא לשכחת ה'.

רבינו יונה (תחילת ש"ב) מונה את דרכי הסיבות שיתעורר בהן האדם לתשובה, ואחת הסיבות - זכרון ה', שהיא סיבה עיקרית לתשובה: "כי תזכור את בוראך, והיה לך זכרו למשיב נפש מדרכי תולדות גוש עפר", זכרון ה' מחזק את נפש האדם להוציא אותו מהעפריות והחומריות - תאוות העוה"ז, זכרון ה' אינו רק ענין של אמונה, אלא כשזוכר את נוכחות השי"ת לנגד עיניו, עיניו שואף האדם להתקרב אל השי"ת ולהתדבק במדותיו, ולהתקשט בכל מדה טובה.

כמו שזכרון ה' גורם לזיכוכ האדם וליראת שמים, ע"י הדבקות בהשי"ת - שיחית ה' לנגדי תמיד, והיא שומרת את האדם מהחטאים, כך לעומת זה הגאווה גורמת לשכחת ה', מסיחה את דעתו מההתבטלות לפני השי"ת, וממילא היא עצמה גורמת ומעוללת חטאים רבים.

5 שפתי חיים - כולל ענין

כשבאים לדבר למעשה על דרכי העבודה במידת הגאווה ובמעלת הענוה, יש לדעת שבין כל עבודת המדות זו היא אחת מעבודת המידות הקשות. אחת הסיבות לכך היא משום שלא מוגדר באופן ברור מה הן גדרי הגאווה ומה הן גדרי הענוה, מה שאין כן בשאר מידות רעות כגון קנאה ושנאה או עצלות אדם יודע באופן ברור מהי קנאה מהי עצלות מהי תאוה וכדו', וגם יכול לאבחן נכונה כמה שייכות יש לו למדות רעות אלו, וממילא גם קל יותר להתמודד ולעבוד עליהן.

הקושי בעבודה על הגאווה, ראשית אדם אינו מרגיש כמה הוא נגוע במדה זו, כמו אדם החולה במחלה ממארת רח"ל שכתחילה אינו מרגיש את קושי מחלתו וכמה היא אוכלת את גופו, וכשמאבחנים את המחלה מתברר שהיא כבר בשלב חמור, כך היא הגאווה, תחילה האדם אינו מרגיש כלל שיש בו מחלה המכלה את נפשו, מה גם שלא ברור לו מדוע היא מדה גרועה כ"כ, ומדוע באמת אסור לו להתבלט ולהחזיק טובה לעצמו - בפרט אם אינו מחזיק את עצמו למושלם - מ"מ באותן המעלות שבהן הוא מצטיין לשבח לאחר שזכה בהן מכח עמלו ועבודתו (השתדל בהן יותר מאחרים, מדוע אסור לו להחזיק טובה לעצמו. גמצא שהוא צריך לעמול ולהכין א. מדוע הגאווה היא מדה כ"כ מאוסה, ועד כמה היא מאוסה, ב. לאבחן את עצמו האם הוא לקוי במדה זו.

ענוותנותו של משה רבנו

קפג

שורש הגאווה - שקר

הגאון ר' איצל בלזר זצ"ל אומן, שגאווה שורשה שקר, וענווה היא אמת! הגאווה היא שקר משום שהיא נובעת ממחשבה שיש באדם איזו חשיבות עצמית שיכולה לשמש לו מקור לגאווה, ומתעלמת מכך שהאדם עשוי בס"ה מבשר ודם, כאשר די בניעיצת מחט קטנה במקומות מסוימים בגופו כדי ליטול ממנו את חיותו ולהביא על האדם את קיצו, לולי שהקב"ה שומר עליו לבל תיגע בו יד לרעה.

וכן כשעליו מתגאה בכשרונותיו, הוא מתעלם מכך שכשרונותו לא נוצרו על ידו אלא הקב"ה חנן אותו בהם. וכשעשיר מתגאה בכספו, אין זאת אלא שהוא מתעלם מכך (חגי ב, ח) ש"לי הכסף ולי הזהב נאום ה'" - הכסף ניתן בידו כפקדון ובכל רגע ה' יכול ליטול אותו ממנו, ובמה יתגאה!?

לענות זאת הענווה היא אמת, משום שהענוו מכיר בכך שמצד עצמו הוא כעפר ואפר וכל מה שיש לו הוא מחסדי ה'. הוא הדבר אשר מצינו בחז"ל (סוטה מט) שרב יוסף אמר, "לא תקרי משמת רבי בטלה ענווה, דאיכא אנא". וידועה השאלה, וכי העדות של ר' יוסף על עצמו כענוי איננה סתירה לענווה? אבל אין זה תימא, כי הענווה היא אמת ואין סיבה שעניו לא ידע את האמת.

"ונאמר ורום עינים ורהב לב ניר רשעים חטאת", "רום עינים" היא הגאווה, כאשר מסתכל על כולם עם עינים רמות מלמעלה למטה, "ורחב לב" - היא הנפש רחבה, יש לו בלב רצונות ושאיפות ומאויים רבים וגדולים, והתוצאה מכך: "הגאווה ניר הרשעים כי ממנה יפרו החטאים" הגאווה היא הניר - החריש, שעל ידה צומחים וגדלים כל החטאים, כאשר נאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלוךיך, וכינו יונה חודר להדגיש כי היסט הדעת מהקב"ה הוא שורש החטאים, אין זה רק חסרון באמונה - ככחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", אלא ההתרחקות מהשי"ת היא זו הגורמת לכל החטאים.

"ומה שאמר חטאת [בלשון יחיד ולא ניר רשעים חטאים] פרוש ניר רשעים - ניר חטאת, וכו"ל חטאים רבים, כמו חטאת יהודה", אין הכוונה רק שהגאווה עצמה היא "חטאת" - היינו חטא אחד, אלא שהניר של הגאווה חטאת, היינו שגורמת לחטאים רבים, כמש"כ "חטאת יהודה" שאין הכוונה לחטא אחד אלא הוא כינוי להרבה חטאים של יהודה. או יהיה פירושו וחטאת בחסרון וא", כמו שמש וירח [בלא וא"ו החיבור], והמעט מלבד כי הגאווה גורמת חטאים, המדה עצמה - חטאת, הגאווה מלבד שהיא ניר חטאת, היא עצמה חטאת, "כמו שנא' תועבת ה' כל גבה לב", עצם הגאווה היא חטאת כי היא תועבה לפני ה'.

"בעל הגאווה נמסר ביד יצרו"

"ובעל הגאווה נמסר ביד יצרו, כי אין עזר השם עמו אחרי אשר הוא תועבת ה'", מלבד האמור שהגאווה היא ניר חטאת, כיון שהיא גורמת ומעוללת את החטאים, נוסף לזה ע"י הגאווה הוא גם נמסר ביד יצרו, כפי שאמרו חז"ל (קידושין ל): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו", ללא עזרת השי"ת אין האדם יכול להמלט מהיצר, ובעל הגאווה שהוא נתעב ומאוס לפני השי"ת אין הקב"ה מושיט לו את עזרתו, וללא עזר השי"ת הוא נמסר ביד יצרו - כפשוטו!

זוהי התוצאה הנוראה של הגאווה הגורמת ומסכבת את העבירות קנאה, שנאה, צרות עין, לשון הרע, ושאר עבירות. לעומת זאת כמה גדול, קרוב, אהוב, אצל השי"ת שפל רוח שזוכה לעזר השם עמו.

לעצמו, אמנם אם יבחן היטב את הישגיו יוכח לראות כמה הם דלים ועלובים ועד כמה אין סיבה להחזיק טובה לעצמו בעבורם.

ענוה - התמודדות האדם עם עצמו

ב. ענוה היא התמודדות האדם עם עצמו לא עם הזולת, ובנקודה זו מבט האדם על מעלותיו וחסרונותיו היא מעוותת כשמורד ומשווה את עצמו ביחס לאחרים. תחושת האדם שהוא בעצם בסדר, וגם אם יש לו אי אלו נקודות שליליות, אין זה נורא כ"כ כי הלא יש הרבה יותר גרועים ממנו, ומאידך סוף כל סוף גם יש לו הישגים. וכי טענה זוהי! וכי מותר לו להתגאות רק משום שהוא עצמו לא נמנה עם אותם הגרועים? האם מסתפק הוא באותם הישגים מועטים? אבל כך הוא טבע האדם שהולך בתחושה טובה על כך שאינו גרוע מאחרים, ואולי אף עולה עליהם באיזושהי מעלה. ראשית, התביעה עליו גדולה יותר, מדוע הגיע רק למעלות אלו בלבד ולא הצליח להגיע להישגים ומעלות גדולות יותר, זאת ועוד, הרי זה כאותו אדם המתגאה בכך שאינו גנב, וכי מעלה היא זו להיות אדם ישר שאינו מתנהג כמו אינשי דלא מעלי? למה"ד: אדם בריא יכנס לבית חולים לחולי נפש, ויראה שכולם ל"ע חולים במחלת נפש, וכי מפני כך יבוא במחשבתו איזה הרהור ומחשבה של תהלה והתנשאות על היותו בריא בנפשו? וכי משום שהוא זכה לנפש בריאה מגיע לו שבת ותהלה? אדרבה, אם כך הוא מדמה בלבבו הרי ל"ע גם הוא עצמו חולה! כך אדם הנמצא בתוככי חברת אנשים גם אם זכה לרכוש בכוחות עצמו אי אלו מעלות, עדיין אין זו סיבה לגאווה ולהתנשאות, שהרי אם תכירו לא זכה להשיג את המעלות הללו, הרי זה שתכירו עדיין חולה, אין זה הופך את האדם שהשיג את המעלות למיוחס ולמיוחד שמגיע לו כבוד ותהלה, ואדרבה, יתבע את עצמו מדוע אינו זוכה להישגים גדולים יותר.

מדרגת הענוה של משרע"ה

ג. התמודדות האדם במעלותיו היא עם עצמו בהתאם למדרגתו, ולכן אין לו להתנשא במעלותיו. ונסביר את הדברים: התורה מעידה על משה רבינו (במדבר יב, ג) "והאיש משה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה", ובגמ' (תולין פט) איתא "גדול מה שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב ואנוכי עפר ואפר, ואילו במשה ואהרן כתיב ונחננו מה", אברהם היה יכול לומר על עצמו שהוא

TUESDAY Although a healthy sense of self-esteem is essential, an excess of ego is decidedly destructive.

אנכי עמד בין ה' וביניכם יצת ה' והוא: Moshe Rabbeinu says to Klal Yisrael: I stood between Hashem and you at that time (Devarim 5:5).

Rabbi Yechiel Michel of Zlatchov interpreted this homiletically to mean that one's anochi — one's sense of self and ego — stands between ourselves and God (quoted by Rabbi Kalman Klonymous Epstein, Maor V'Shemesh, Va'eschanan). This means that a person with an inflated ego has no room in his life for Hashem. Appropriately enough, Hashem has no room for him either (see Sotah 5a and

דרכי העבודה במידת הגאווה

לאור דבריו יש לנו לעמוד על כמה יסודות במידת הגאווה ובמעלת הענוה, ויכולים אנו ללמוד ולהשיג במידת מה, גם אם אנו עדיין רחוקים מסולם המעלות דרפכ"י:

א. על האדם לדעת שהוא מיוחד מעצמו מכה יצר ההתבלטות, כל מעלה קטנה שבו נראית בעיניו גדולה וכולטת, וכבר נראה לו שהוא ראוי לכל שבת ותהילה, ולעומת זאת מעלות הזולת מתקטנות בעיניו עד שאינן נחשבות בעיניו לכלום. וכן הדבר לגבי חסרונותיו וחסרונות הזולת - את חסרונותיו הוא מקטין בעיניו עד למינמום, ואילו חסרונות הזולת - גם אלו הקטנים - נראים בעיניו גדולים וכולטים. והמבט צריך להיות הפוך, להגדיל את מעלות הזולת, ולהקטין את מעלות עצמו, ואדרבה עליו לדעת כמה הוא עדיין רחוק מהשגת השלימות, וגם אותם ערכים ומעלות שכבר השיג הם הישגים קטנים שאין כמה להתגאות בהם.

מו"ר הגר"א גרוסברד זצ"ל המשיל זאת לאדם ההולך עם ראש זקוף ועל אפו מונחת החיכת קש, וכדי שלא יפול הקש מאפו הוא הולך כשאפו זקוף וזקור. כל רואיו לועגים לו, ואומרים לו, תסיר את הקש מעל אפך ואז תוכל ליישר אותו ולהלך כאחד האדם. כך האדם מתהלך בגאווה כשעל אפו הוא מניח כמה הישגים ומעלות קטנות שרכש

"עפר ואפר" אבל גם לעפר ואפר יש איזו מציאות, אולם משרע"ה אמר "ונחנו מה" היא ביטל את כל הישות העצמית, שיא השפלות והענוה.

ולכאורה יש להבין, מדוע ביטל משרע"ה את כל ישותו, הרי באמת מדרגתו היתה גבוהה מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה, כפשי"כ הרמב"ם (פהמ"ש סנהדרין פ"י יסוד השביעי) "דוא אביהם של כל הנביאים אשר היו מלפניו ואשר קמו מאחריו כולם הם תחתיו במעלה", והגר"ח (נפש החיים ש"א פט"ו-טז) כותב שמרע"ה זכה להשיג את כל חלקי הנפש-רוח-גשמה, וע"י כך זכה להגיע לשלימותו, מה שלא זכה שום אדם מלבד אדה"ר קודם החטא (ע"ע נפה"ה ש"ב פ"ז), ואעפ"כ עם כל רום מעלתו ביטל את כל עצמותו וישותו, ומדוע?

אכן הן הן הדברים, ככל שאדם מכיר יותר ברוממות השי"ת ובשלימותו כך הוא חש יותר ויותר בשפלותו ופחיתותו. משרע"ה ודאי ידע שהוא גדול במעלותיו והשגותיו יותר מכל אדם אשר על פני האדמה, אבל הוא התמודד עם עצמו בהתאם למדרגתו, ואדרכה, כיון שהשגתו בהשגת רוממות ה' ושלימותו ית' היתה כה גבוהה, ובהתאם למדרגתו הגבוהה כך גם היו השגותיו יותר גדולות מהשגותיהם של כל בני"י, עד כדי כך שזכה לנבואה באספקלריא המאירה - פנים כפנים, ולכן הוא הבין בצורה יותר מעמיקה מהי שלימות אמיתית, ומשום כך הבין שעם כל גדול מדרגתו שכבר זכה להגיע אליה עדיין יש לו להשיג יותר ויותר, וכיון שהבנתו בהשגת השלימות היתה עמוקה, ממילא מאידך הרגיש בפחיתותו לעומת השי"ת, עד שהיה יכול לבטל את ישותו ולהיות העניו מעל פני כל האדמה.

13 התמודדות האדם במעלותיו בהתאם למדרגתו בשלימות

נמצא א"כ, שהענוה אינה התמודדות האדם בהתאם וכיחס לזולת, אלא על האדם להתמודד עם עצמו, עם שלימותו בהתאם למדרגתו, וכשהתמודדות היא עם השלימות של עצמו, הוא מוצא את עצמו רחוק מהשלימות. וגם אם יזכה להשיג איזו שהן מעלות, אבל הוא מבין שהוא בשר ודם ילוד אשה - אם כי כמובן הוא איננו אשם בכך - ואז יווכח לראות ביחס לעצמו ולמעלותיו עד כמה הוא עדיין רחוק מהשגת השלימות הגמורה. וכך בכל אשר יוסיף עוד מעלות, מעלה אחר מעלה הוא יבין ביתר עמקות מהי שלימות השי"ת ורוממותו, וכך גם יגדלו השגותיו בהשגת השלימות, ויבין שעדיין יש עליו לעמוד

ולעבוד הרבה בהשגת השלימות, וממילא ע"י הבנה זו יזכה באותה מדה לבוא למידת הענוה.

* בדומה לזה אמרו חז"ל (ב"מ פה:) "איסתרא בלגינא קיש קיש קריא", סלע אחד בלגינא נכלין מקשקש ומשמיע קול, ואם היה הכלי מלא סלעים לא היה משמיע קול. והיינו מי שיש לו מעט מעלות והשגותיו רלות, הריהו מקשקש באותן השגות מועטות בקול רעש גדול כאילו כבר הגיע לפסגת השלימות, כי מאחר שהוא רחוק מהשלימות על כן נדמה לו שעי"י אותן השגות מועטות הוא כבר נחשב בר מעלה. לעומתו, מי שרבו מעלותיו והוא מלא השגות בשלימות, הריהו ככלי מלא שאינו משמיע קול, כי הוא מבין ומשיג יותר את השלימות האמיתית ולכן הוא יודע אל-נכון עד כמה הוא עדיין חסר מהשלימות, ומשום כך הוא יודע שאין סיבה להשמיע קול רעש של אותן המעלות שכבר השיג, וככל שגדלה השגתו בשלימות כך הוא יותר עניו.

ועוד, שכל מעלות האדם אינם כלום כנגד החכמה העליונה. וביותר, במה יתגאה וכו', התומר דבורה כותב (פ"ב) "וכי איני יודע בעצמי שאני פחות ונבזה, בחולשת הידיעה, וחסרון היכולת ובזיון המאכל והפרש היוצא... עד שיהיה נבזה בעיניו נמאס", הרי שאף בעל המעלה האמתית מבין כמה הוא שפל ונבזה נגד עצם המעלה.

היה הסבא זצ"ל מביא בשם הגאון רבי חיים מוואלאז'ין זצ"ל (רוח חיים אבות א.א.) שמדרגתו הנישאה של משה רבינו מעל כל באי עולם בענוה היא שזיכתה אותו להיות מקבל התורה ומוסרה לעם' השם, זה נרמז בתחילת מסכת אבות "משה קיבל מסיני" בזכות מה קיבל משה תורה? התשובה: "מסיני", שהיתה לו מידת ענוה כסיני שאמרו עליו חז"ל (מגילה כ"ט.) "למה תרצדון הרים? כולכם גבנונים לפני, ועליה אתן תובב". ידעוה זו צריכה לעמוד בפני כל מי שמעוניין לזכות בכתרה של תורה שככל שיעמול יותר על מידת הענוה יזכה בתורה.

בית קלם ח"ב עמ' תק"ד ועמ' תק"ט - חכמה ומוסר ח"א עמ' ק"פ

קיד תפארת שמשון • מאמרים

האדם - 'מראה' לחסדי ה' וגבורותיו

הבנת ענין הענוה נאמר על ידי בעלי המוסר, שודאי אין הכוונה שהאדם החכם יחשוב שהוא סכל, והגיבור יחשוב שאינו יכול להרים משקל ליטרא אחת, וכבר נאמרו ונשנו בזה דברים אמיתיים.

אמנם פשטות הענין, שהאדם צריך לראות עצמו במבט של אמת שהוא כמו "מראה", הנעשית בזמננו מזכוכית המצופה מצידה האחד בכספית, ואשר היא מראה כל צורה העומדת נגדה.

והנה אם יעמוד מול המראה גאון וקדוש שצורתו זורחת ומאירה כשמש, גם במראה תיראה צורתו כך. אך האם שייך שתתגאה המראה לומר ראו כמה גדולה וחשובה אני שיש בי צורה כל כך קדושה ונאצלת, הרי לשוטה תיחשב אם תתגאה בכך, שהרי היא מצד עצמותה ומציאותה אין בה כלום, והיא רק כבית קיבול לקבל צורות העומדות נגדה, וגם אחר שנקלטו בה הצורות ההן, לא ספגה וקלטתה אותן להיות חלק ממנה.

* כן הוא ענין הענוה במציאות האדם ממש. ההבנה האמיתית בענין הענוה אינה רק שהאדם הוא כמו עני שהרעיק עליו עשיר אחד מעושרו מתנת חנינם, שאף על פי שבאמת גם במקרה כזה אין לו במה להתגאות, שהרי אין לו כלום מעצמו והכל מתנת חנינם, אבל למעשה הרי כעת עשיר הוא ולבעל רכוש ייחשב.

אבל צורה יפה העומדת מול המראה, אינה גורמת למראה אפילו לקלוט את הצורה, שהרי כל מה שנראה במראה הוא צורת העומד מולה ואינה צורת המראה כלל, ובאותו רגע שיפסיק מלעמוד מולה הרי לא יסאר למראה כלום מכל יופיה. נמצא, שגם מתחילה לא היה למראה שום קליטה וקנין כלל במה שנשקף בה.

וכך היא ממש מציאות האדם: כל עצמו ומציאותו, מעלותיו וחכמתו הם רק מראה שמשתקפים ממנה חסדי ה', גבורותיו וחכמתו ית', ובמה יתגאה בשעה שהוא עצמו לית ליה מגרמייה ולא כלום, והוא רק מראה לחסדי השי"ת ורוב טובו.

אלו ממש דברי משה רבינו "ונחנו מה" (שמות טז, ז), היינו שאין בנו ולא כלום, ולכאורה הרי היה בו על כל פנים משהו כפי מציאותו, אבל האמת היא שאכן אינו כלום, וכל מציאותו היא רק מה שמשתקף דרכו חסד ה'.

לתתך כרשת בעלונך ענין קפט

פלא פלאות, אין יתכן שמשו רבינו יכתוב בעצמו בתורה את דרגתו ומעלתו העצומה מעל כל אדם וישאר בענוותו, וכי לא ידע ממעלותיו?

* הסביר הסבא מקלם זצ"ל שהאדם לא מתפעל משום מעלה עצמית משום שהוא יודע שכך צריך להיות. שכשם שאדם לא מתגאה שעיניו רואה ושאוזנו שומעת ורק כשנחלה ל"ע ומבריא, מרגיש הוא מעט את המעלה שבבריות. כך היה אצל משה רבינו שמעלותיו היו כה עצמיות עד שלא הרגיש בהם יתרון להתגאות בו, כי ידע שכך צריך להיות.

במכתב אחר שכותב הסבא מקלם זצ"ל הוא מזכיר קושיא מפורסמת

21

כך היא בעצם אמיתת מציאות כל העולם כולו, ומציאות כל העולמות, שהם דוגמת "מראה" אשר ברא הקב"ה, ודרכם משתקפים חסדו וגבורתו ית'. הם כולם רק כלים הקולטים חסדי שמים, וגם אחר הקליטה אין להם מעצמם ולא כלום, רק חסדי שמים המשתקפים מהם.

זהו עומק דברי הנפש החיים' (שיר א פ"ב, וז"ל: "כי לא כמידת בשר ודם מידת הקב"ה, כי אדם כאשר בונה בנין דרך משל מעץ, אין הבונה בורא וממציא או מכוחו העץ, רק שלוקח עצים שכבר נבראו ומסדרם בבנין, ואחר שכבר סידרם לפי רצונו, אם שכוחו סר ומסתלק מהם עכ"ז הבנין קיים, אבל הוא יתברך שמו, כמו שבעת בריאת העולמות כולם ברא והמציאם הוא ית' יש מאין בכוחו הבלתי בעל תכלית - כן מאז כל יום וכל רגע ממש, כל כח מציאותם וסדרם וקיומם תלוי רק במה שהוא יתברך שמו משפיע בהם ברצונו ית' כל רגע כח ושפעת אור חדש, ואילו היה הוא ית' מסלק מהם השפעתו אף רגע אחד כרגע היו כולם כאפס ותוהו", עיין שם.

נמצא מעתה, שעצם מציאותו של כל דבר ודבר נמדד עד כמה מכוון הוא ועומד מול הקדושה. והוא מה שנאמר על משה רבינו: "פה אל פה אדבר בו", וכן במעמד הר סיני - "פנים בפנים דיבר ה' עמכם", שזו היתה פיסגת המעלה, כי ע"י שעומד פנים אל פנים מול הקדושה, משתקף בו כבוד שמים במידה היותר נשגבה.

19 התפילה - יסוד כל המציאות

עמידה זו פנים אל פנים מול הקב"ה, היא ממש ענין התפילה, השירה והשבח לו ית'.

לכן התפילה היא יסוד כל המציאות, והמלאכים וכל גרמי השמים, עצם מציאותם תלויה בשירה אשר הם שרים, ולא רק שהם תלויים בשירה, אלא שהשירה והתפילה היא כל עצם מהותם במציאות, כי עד כמה שעומד הוא מול בוראו בשירות ותשבחות כך במידה זו יש לו עצמיות ומציאות, שכן הוא עצמו אין בו כלום, והוא רק "מראה"

לקבל ולהראות חסדי ה', ואם כן עד כמה שמתקרב לבורא בתפילה בשירה ובשבח, הרי חסד ה' משתקף בו ובזה יש לו מהות ומציאות.

ודבר זה הוא הערה נוראה להתעוררות לתפילה ולרביוי תפילה, והוא ביאור נורא בענין כל מהות התפילה.

וזהו גם מה שאמרו הקדמונים שלכל תפילה יש מענה, ממש כמו משל המראה, שמי שעומד נגדה, אפילו אם יהיה "ברגז" עמה, מכל מקום ממילא ובלי שום כונה ורצון נותן הוא בה את צורתו. כך כל העומד לפני ה' בהתבטלות וכוונה נכונה בתפילה, בשירה ובשבח, קולט הוא אל תוכו חסדי ה' במידה מרובה.

20 קליטת חסד ה' - כמידת ההתבטלות

והבן כמה נפלא משל זה בענין העונה.

הנה נצייר בדמיון "מראה" זו המשקפת את צורת העומד נגדה, אם תאמר לעצמה: למה לי לשקף את צורת העומד מולי, למה שלא יהיה לי לעצמי גם כן איזה גוון ומהות עצמיים, ותכניס בעצמה צבע וגוון עצמי - הרי באותו רגע בטל ממנה כוחה המיוחד והנפלא לקלוט את הצורות העומדות מולה, ונהפכת היא לגוף עכור ללא תואר וללא תב.

כי רק עד כמה שמבטלת היא את הרגשת עצמה והגוון העצמי שלה, והיא אספקלריא בהירה ומזוככת, הרי כפי טהרתה וביטולה, כך תקלוט ביתר שאת וביתר עד צורת העומד מולה, זה כל יופיה והדרה.

כך היא מידת העונה: כפי הרגשת הביטול שאין בו מצד עצמו כלום, כך קולט חסד ה' ביתר שאת וביתר עוז.

מתוך כך שדוקא מידת העונה היא הגורם הישיר שאדם יוכל לזכות בשפע קודש נבואי, ולפיכך משה רבינו שהיה הענו מכל אדם, הוא שזכה להיות רבן של כל הנביאים.

הגר"ח מולוז'ין בספרו "רוח חיים" (לאבות פרק א, משנה א) מסביר במשל מן החיים את דבר הקשר שבין השפע האלוקי לבין מידת העונה. המציאות מלמדת כי ככל שדופנו של כלי דקה יותר, בית קיבולו נעשה גדול יותר אילו יכולנו ליצור כלי שדפנותיו דקות כקליפת השום, היה כמעט כל כולו בית קיבול, המסוגל להכיל את הניתן בו. ברוח זו ניתן להבין שככל שאדם ממעיט את עצמו ומתנהג בעונה יתירה, הריהו נעשה כלי הראוי להכיל את השפע הרוחני. לעומת זאת מי שמתרברב ומגדיל את עובי דפנותיו הריהו ממעיט מיכולת קיבולו. קיימים גם מצבי גאווה מסויימים שעליהם נאמר שבעליהם דוחקים כליל את רגלי השכינה. חז"ל (עיין ערכין טו, ב) העידו כי על הגאווותן יקב"ה אומר: אין אני והוא יכולים לדור בעולם.

נמצא כי העונה היא הסגולה העיקרית שאמצעותה ניתן להגיע להשראת השכינה ולנבואה, ומשה רבינו שהצטיין בעונותו מכל האדם אשר על פני האדמה, הוא זה שזכה להיות אב לנביאים.

לדברי הגר"ח מולוז'ין זהו עומק ההבדל שבין עונותו של אברהם אבינו לזו של משה רבינו. אברהם אבינו הגדיר עצמו כ"עפר ואפר", זהו סמל של עצם שהתבטל ממציאיותו. אולם משה רבינו התבטא "ונחננו מה" לאמור, שאינו מחשיב עצמו כמציאות ממשית כלל. כיון שכל כך גדל התבטלותו של משה רבינו, כמעט נמתו כל המחיצות שבינו לבין השכינה עד שיכול היה לצפות באספקלריא המאירה.

משמעיינים אנו בתורה הננו מוצאים שני תחומים שבהם הוכרה מעלתו העצומה של משה רבינו על פני יתר כל הברואים. התחום האחד הוא כאמור תחום הנבואה, שבו "לא קם נביא בישראל כמשה".

תחום נוסף שבו הצטיין משה יותר מכל בני המין האנושי הוא העונה. על ענין זה נאמר בתורה (מדבר יב, א): "והאיש משה ענו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה". חז"ל התבטאו בהפלגה על מידת ענוותנותו של משה רבינו באומרו (חולין פט, א):

גדול מה שנאמר במשה, ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב (בראשית יח, כח): "ואנכי עפר ואפר", ואילו במשה כתיב (שמות טו, ח): "ונחננו מה".

ההידמות לעפר מביעה התבטלות בדרגה עצומה, אולם גם עפר הינו ישות מסויימת, בעוד שמשה רבינו ראה עצמו כאפס וכלא כלום. לאור דברי הרמב"ם שהובאו לעיל, מתבאר כי תכונות העונה וגובה הנבואה קשורות ושלובות זו בזו. מידותיו הטובות של משה רבינו הן אלו שזיכו אותו בדרגת השיא שלו בנבואה, עד שכאמור ראה באספקלריא המאירה. מאחר שלא היה עוד אדם כמוהו מושלם במידותיו, לפיכך "לא קם בישראל כמשה".

המעניין שבדבר הוא, שמכל המידות הטובות שמנו חכמים באדם השלם, התורה מדגישה דוקא את מידת ענוותנותו של משה רבינו. מסתבר

Worldmark R. Taty

23 And here is the paradox. While man asserts his independence, he is nothing, merely a small bundle of protoplasm asserting the scope of his smallness. But when he annuls his independence, negates his ego, he melts into the reality of a greater Existence and thereby achieves real existence. And not merely existence as an unidentifiable part of a greater whole: no, existence as a great human being. Moshe was perhaps the greatest human who ever lived, and the Torah clearly indicates the reason: he was the humblest who ever lived. He was able to completely annul his independence and become totally attached to the Creator; and the result was not that he disappeared, but that he became the most famous individual who ever lived.

הסבר ר"ח מוולוז'ין לדרגת משה

בכמה מקומות עסק ר' חיים מוולוז'ין בהגדרת דרגתו המיוחדת של משה בהשוואה לדרגת האבות ושאר הנביאים. למרות שדבריו נאמרים בכמה נחלי לשון - כל הנחלים הולכים לים אחד. לדעתו, ⁵⁵ "נשמה פירושו הוא נשימה... אין

הכונה בחינת נשימת האדם. אלא כביכול נשימת פיו ית"ש. כמ"ש זיפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז)... אמנם בחינת הנשמה. היא הנשימה עצמה שפנימיות עצמותה מסתתרת בהעלם, ומקורה ברוך כביכול בתוך נשימת פיו ית"ש. שאין עצמות מהותה נכנסת כלל בתוך גוף האדם. ואדה"ר קודם החטא זכה לעצמותה. ובסיבת החטא נסתלקה מתוכו ונשארה רק חופפת עליו. לבד משרע"ה שזכה לעצמותה תוך גנפו. ולכן נקרא איש הא-להים... וזולתו לא זכה אליה שום אדם. רק בהירות נצוצי אור מתנוצצים ממנה על ראש האדם הזוכה אליה. כל אחד לפי מדרגתו" (נפש החיים א, טו).

וביתר הרחבה מסביר ר' חיים בתחילת פירושו למסכת אבות "רוח חיים" הן את דרגת משה והן את המידה שהנחילה למשה גדלות לא-אנושית זו. הוא מביא מאמר חז"ל (שמות רבה ב, יב): "אברהם אברהם" (בראשית כב, יא) פסיק טעמיה בגויה [=ישנו מפסיק בין שני השמות]... "משה משה" (שמות ג, ד) לא פסיק טעמיה בגויה" - "וזהו הענין בכפילת השמות 'אברהם אברהם', הראשון מורה על עצם הנפש ששם עיקר מדרו הנשמה ורק משתלשל ממנה מקצתה בגוף כי הגוף הוא רק כמו נעל לנשמה⁵⁶... ואברהם השני מורה על קצה התחתון של הנשמה שנשתלשל בגוף!... ויש הפסק בגויה. שהגוף הוא מפסיק שלא נודרך חומריו כל כך... אבל 'משה משה' לא פסיק טעמיה בגויה' שנודרך אצלו הגוף כל כך עד שלא היה חוצץ ומפסיק כלל בין הארת הנשמה כשהיה בעולם העליון לכשהיה בגוף". וממילא ברורים כל ההבדלים בין משה לשאר הנביאים.

• ר' חיים מאתר את הגורם לכל הדרגות האלה: "זוה היה מפני שפלותו וענוותו שחשב עצמו כאילו הגוף אינו, ואמר 'ונחנו מה' (שמות טו, ז), ואצל אברהם עכ"פ היה חשוב כעפר ואפר"⁵⁷. ולכן אמרו השכינה מדברת מתוך גרונו

26 שיחות מאמר ד מוסר ד פ"א

וענין "מציאת חן" הוא שאדם זוכה לקרבתו ולחסדו של הקב"ה יותר מן הראוי לו [ועיין בפירוש יפה תואר במדרש (שם ד), שענין חן הוא האהבה שהקב"ה אוהבו].

ודרך העבודה להשגת החן היא מן הדברים הנעלמים, וכבר אמר שלמה החכם מכל אדם (קהלת ט יא): "וגם לא ליודעים חן" - מצד החכמה אין שום מהלך להשיג את החן, אכן מן הכתובים נתגלו לנו שני דברים הגורמים למציאת חן בעיני ד', ענוה ותורה, בענוה כתיב: "ולענוים יתן חן" (משלי ג לד), ובתורה כתיב: "אילת אהבים ויעלת חן" (משלי ה ט).

והנה, בשתיחה מצדו שמועילות הן להציל את האדם מן הסכנה. בענוה אמרו בגמ' (סנהדרין צב א): "ואמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים", ופירש"י: "הוי ענין ותחיה. קבל לשון אפל, עשה עצמך אפל ושפל". הרי שהענוה מחיה ומצילה את האדם, ונראה שהוא משום ש"לענוים יתן חן", שכיון שזוכה אדם למציאת חן הרי הוא ניצול מכל רע. ולא רק שניצול מרע, אלא אף אם הוא חוטא וראוי לעונש, החן מגין עליו, וכמו שדרשו חז"ל (ברכות ז א): "וחנותי את אשר אחן אע"פ שאינו הגון". ומוכח כן בגמ' הנ"ל ד"אמר ר' זירא אף אגן נמי תנינא, בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נעונו", הרי שאע"פ שיש בו נגע מועלת לו אפילו שלא יסתכלו בו, וכן הוא אצל העניו הזוכה לחן, אף אם הוא חוטא אין מסתכלין על חטאו. וזהו שאמרו חז"ל (סוטה מז א): "ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב

עליו ולא קם עוד נביא כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים, ופה אל פה אדבר בו ותמונת ה' יביט, והאדק היה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, והרי שום ילוד אשה לא השיג מדרגות כאלו.

וי"ל הביאור בזה על דרך משל לחבית מלאה מים, שכל עוד היא יש ומציאות כשלעצמה ערכה גדול מאד, אבל אם ישפכו את מי החבית לים הגדול הרי הם כאין ואפס ולא יחשבו כלל, ואפילו אלה חביות לא תוכר מציאותם כהיותן בתוך הים. בעת היות המים נפרדים מהים הם מציאות וישות עצמית, אך כאשר דבוקים הם למים שאין להם סוף הרי כל מציאותם בטלה כאין ואפס, וכמה הרבה מים שיהיו חבית זו מה ערך להם לעומת הים הגדול, וכ"ש וק"ו באין ערוך כאשר יהודי דבוק בהש"ת, שהוא מתבטל בתכלית ואינו תופס כלל מקום בגד מציאותו ית'. ולכן כ"ד מוכי שחין אף שנפשם שפלה מאד אבל בהיותם ישות בפני עצמם, גם אם קטנים הם הרי תופסים מקום. אבל נפשו של משה נמוכה מכולם שהיה בשיא הבטלות להש"ת כאין ואפס המוחלט, ולכך היה עניו מכל האדם. וזה גם ב' ענין המדרגה שנאמר במשה יותר על אברהם, שאף שעפר ואפר ג"כ אינם נחשבים לכולם, אבל עדיין יש להם איוו מציאות כשלעצמם, משא"כ משה רבינו שהיה בטל לגמרי בבחי' ונחננו מה שאינו

The Receptive Crystal

Tomer Devorah (Ch. II) sees humility as the key to attaining the gamut of excellent character traits. In a sense, humility can be seen as a sort of spiritual "superconductor." Electricity does not flow smoothly through all metal. Impurities in some offer resistance to electric flow and cause energy to be lost. Other pure metals, however, can act as "superconductors" — allowing currents to pass through them smoothly, with no energy loss. Thus, just as certain pure metals conduct electricity without offering resistance, so too man may refine himself into a pure vessel through which Divine energy flows freely. By internalizing a humble nature, man filters the clouding element of self-absorption, and becomes crystalline; attuned and receptive to the desires of his Maker.

וכן בתורה, אמרו בגמ' כתובות (עז ב): "ריב"ל מיכרך בהו [בבעלי ראתן] ועסק בתורה, אמר, "אילת אהבים ויעלת חן", אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא, ופירש"י: "שהיה נדבק אצלם בשעה שעוסק בתורה וכו' ומובטח שתגין התורה עליו ולא יוזק".

ונראה דאין זה בדרך נס, שהרי אין סומכין על הנס, אלא שזהו טבעו של עולם.

ובפשוטו הביאור הוא, שלמד ריב"ל ק"ו שאם יש בכוחה של התורה להעלות חן על לומדיה, ודאי שיש בכוחה גם להגן מן הסכנה, אולם נראה שיעקר הפירוש הוא, שה"חן" שהתורה מעלה על לומדיה, הוא גופא מציל ומגין, וכדרך שניצול נח ממימי המבול ע"י כך שמצא חן בעיני ד', אף שלא היה ראוי וכדאי להנצל.

וכן משה רבינו זכה למעלת "מציאת חן" בזכות שני דברים הללו שהיו בו, תורה וענוה, שהרי משה קיבל תורה מסיני, ונאמר עליו: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב א).

ומאותו הטעם זכה גם נח למצוא חן בעיני ד', ומשום שגם בו היו שני הדברים: ענוה ותורה. ענוה דכתיב (בראשית ו ט): "נח איש צדיק תמים", ואמרו ז"ל (ע"ז א): "תמים בדרכיו צדיק במעשיו", ופירש"י ז"ל: "תמים בדרכיו - עניו ושפל רוח", ותורה דכתיב (בראשית ז ב): "מכל הבהמה הטהורה תקח לך וגו'", ופירש"י ז"ל: "הטהורה - העתידה להיות טהורה לישראל, למדנו שלמד נח תורה".

28

R. Feuer

The genuinely humble spirit, however, is an exalted one. His security with himself allows him to understand that alone and without God, his existence is insignificant. As he draws close to his Creator, his heart overflows with quiet bliss.

§ An Ultimate Yardstick

And the man Moses was exceedingly humble, more than any man on the face of the earth (Numbers 12:3). It is inconceivable that Moses, the leader and redeemer of millions of Jews, could feel insignificant. He performed the awesome miracles which humbled Egypt's empire, and stood upon Mt. Sinai as the very heavens opened and the Master of the universe revealed Himself. Clearly, Moses was aware of his greatness.

The Telshe Rav, Rav Yosef Leib Bloch, explained that one can soar to the pinnacles of success and still remain humble: Humility depends, more than anything else, upon the personal yardstick one chooses. If a six-foot man measures himself against one who stands at five feet, he can boast of his height. However, if he measures himself against the height of the sun, ninety-three-million miles above him, his height seems negligible.

Similarly, men wax proud only when they measure themselves against smaller men. When one measures himself against the infinite and eternal Creator, he understands his own relative insignificance. Thus, precisely because Moses achieved such a tangible closeness to God, was he humbled more than any man to have walked the earth. One's greatness as a person depends perhaps, on the degree to which he can truly perceive his Creator's presence, and make such an ultimate yardstick a reality for himself.

31

§ Let All Men Seem Greater Than You in Your Eyes

A popular folktale runs as follows:

Once there was a man who imagined himself to be a true talmid chacham. He arose at 4 a.m. every morning to study in the Beis HaMidrash. On his way he would always meet a poor and ignorant shoemaker who also would rise early to eke out his meager livelihood. As the two passed each other, the former's heart was filled with pride over his scholarship and diligence while he looked down upon the ignorant shoemaker with utter contempt. When the shoemaker saw the man he passed on his daily journey, however, he felt deep respect for his scholarship. This daily encounter went on for years and years.

Finally, the time came for both men to leave this world to stand in final judgment. The contempt which the arrogant scholar felt for the shoemaker outweighed his good deeds and tipped the scales against him. All of the shoemaker's errors and shortcomings, however, were balanced by the one sign of humility which he would sigh every morning when he looked up to the talmid chacham. In its merit the humble shoemaker entered Gan Eden.

It is the man who seems smugly self-assured who views every human being as a potential threat; a possible competitor in the never-ending race for approval. Lacking the resources to trust his own self-image, he is enslaved to others' opinions of him. It is by denigrating his fellow that the arrogant man gains the illusion of relative strength.

32

§ To Honor All Men

A sage was once asked: "How come you are accepted as the undisputed leader of the people of your generation?" He replied: "I have never met any person in whom I did not detect some quality in which he was superior to me. If he was wiser than I, I suspected that he might also be more God fearing. If he was less wise, I considered that on the Day of Judgment he will be held less accountable than I, for my transgressions were committed with full knowledge, while his were committed in error. If he was older, I would reason that the merits which he already acquired must exceed mine. If he was younger, I calculated that his sins were fewer than mine... If the man was richer, then perhaps his wealth has enabled him to surpass me in serving God. If he was poorer, I would consider him to be contrite and of a humbler spirit than I. Thus, I honored all men and humbled myself before them" (Seder HaLevavos, Shaar HaKeniah, Ch. 10).

ועד ראשון

התורה מעידה על מרעה "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" וביאר רש"י: "ענו - שפל וסבלן". הרי סבלנות היא ענף הענוה. אולם, אף שהענוה היא מהמעלות העליונות בסולמו של ר' פנחס בן יאיר - הסבלנות היא בתחום היכולת גם לפשוטים כמונו. בכלל, מידה זו אינה מעלה, בבחינת מילי דחסידותא, אלא הכרה גדול בכל יחסי בני אדם. הרש"י מקלם ב"ע כתב: "מי יתן ונתרגל במידת הסבל, כי זה שורש כל המידות והמנוחה ושורש כל המעלות. זה השער לה' צדיקים יבואו בו, מה הוא - אורך כי עניתני, וזאת - ותהי לי לישועה!" (חכמה ומוסר ח"א עמ' תלב). הרי הסבלנות היא מידה כללית ושורש למעלות רבות.

אי אפשר לבנות יחס של חברה טובה בלי סבלנות. שנים הקובעים לימוד בצוותא, ולהם תכונות שונות, הרגלים שונים, כשרונות שונים - איך תוכל הקביעות שלהם להחזיק מעמד? רק על ידי שיתרגלו לסבול אחד את השני. שלשה הדברים בחדר אחד - בלי סבלנות ייפחד החדר להם לגיהנום! ארבעה האוכלים בקביעות על שלחן אחד - אם לא יתרגלו בסבלנות יצטרכו במשך הזמן לברוח מהשלחן!

ומהי סבלנות? הסבלן דומה ממש לאדם הנושא משא כבד, ואף שהוא כבד עליו הוא ממשיך ללכת בדרכו ואינו נלאה לשאתו. כך הוא בכל היחסים שבין בני אדם: אנו רואים ושומעים הרבה דברים שאינם לפי רוחנו ובכל זאת ממשיכים להיות חברים טובים. גרוע מזה: יש - חבר ממש פוגע בנו, אם בעקיצה בעלמא אם בדרישה בלתי הוגנת, אם בטענה בלתי מוצדקת - וכל אלה טובלים ממש כנושא המשא הכבד; התפרצות בכעס או דחיה נמרצת דומה לפריקת המשא: הסבלן אינו "פורק מעצמו" את משא החברות הטובה. עוד יותר גרוע מזה: רואים חבר עושה עבירה וגם אז נשארים לו חברים טובים, וכאן יש מקום לזהירות: אסור שסבלנות תביא לידי אדישות ח"ו! עבירה שרואים צריכה לכאוב היטב, בכל חומר הדין, וכל מה שעושה העבירה יותר קרוב ללב.

שיח מרדכי

קוקס

30

"כבר אמרו רבותינו ז"ל בפרק קמא דעבודת אלילים, ענוה גדולה מכלן. הנה ביארו, כי מי שהשיג הענוה אי אפשר מבלי שיקדמו לו טהרה וקדושה ויראת חטא ויתר המעלות המזכורות שם. וכיון שכן, מן הגדוע שהוא מושל על יצרו ושהגיע אל מדת ההסתפקות - דרשות הר"ן (הדרוש החמישי).

וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך-

עם כל האמור לעיל, כללו של דבר: "וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך, ואם חכם או עשיר הוא, עליך לכבדו. ואם רש הוא, ואתה עשיר או חכם ממנו, חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך, שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד" (אגרת הרמב"ם).

אך היאך אפשר לו לאדם באמת לחשוב שכל אנשי היקום גדולים ממנו, הלא זהו עבודה קשה ומשא כבד מדי לבן אנוש להגיע למחשבה זו. וא"כ איך וכיצד יצליח לקיים את דברי הרמב"ם ז"ל, כי על האדם להכיר ש"כל אדם יהיה גדול ממך בעיניך".

והנה ההסבר: שנו רז"ל (סנהדרין לו א): "לפיכך נברא אדם יחידי וכו', להגיד גדולתו של הקב"ה. שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו, לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם." ע"כ, כלומר, מה שהקב"ה "תבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהן דומה לחבירו", הוא כדי שכל יחיד יכיר ויבחין בשוני ובהבדל הקיים בין בני אדם, וישכיל וידע כי לכל יחיד יש יעדים ותפקידים מיוחדים אשר עליו לעשות ולבצע. מכאן אמרו ז"ל: "לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם". העולם נברא בשביל כל יחיד. הקב"ה נפח בכל אדם נשמה טהורה, המכשירה אותו לקבל תפקידים ומשימות אשר יביאו תועלת וברכה לעושה ולזולתו.

כל מעשה טוב שאדם עושה הוא בונה אריח לבנינו של העולם; כל מצוה שאדם מקיים הוא מוסיף עוד לבנה לבנינו שלו ושל זולתו. והיינו מה שאמרו חז"ל (ברכות סד א): "אל תקרי בניך אלא בוניך". הבנים ההולכים בדרך הישר, דרך התורה - בונים אתם זיכה, הוא יבחין בכתר שעטירו אותו ואת כל האדם בבנינו של העולם, או אז ידע עד כמה המעמד מחייב, ועד היכן התפקיד מייצב ומעצב את אורחות האדם להתנהג בהתאם, בכבוד ובנכבדות, לנהוג במתינות ובישוב הדעת, ביראת ה' ובחרדה, לכבוד כל אדם ואדם. כי אפשר שאף שכשרונותיו שלו עצמו וכן מעלותיו הם רבים משל ב"א אחרים, אך אפשר שאין הוא משלים את תפקידו הניתן לו, משא"כ שכינו ורענו, אף שכשרונותיו ומעלותיו פחותים ממנו. אך הוא השלים במלואו את יעודו בעולם. ומחשבה זו

being the Divine messenger than he. Rabbi Moshe Sternbuch (*Taam V'daas, Bamidbar*) concludes that this is the ideal form of humility: a person does not look down upon anyone else, but rather recognizes his own faults and everyone else's virtues. Sadly, we often do the opposite, recognizing our own virtues and everyone else's faults.

In Kelm, the great city of *mussar*, a method of decreasing vanity was developed that we can easily adapt to every situation. The *aron kodesh* in Kelm was somewhat raised so that a footstool was necessary in order to reach up to remove and replace the Torah. Strangely, this footstool was, kept on the west side of the *shul*, although the *aron* was, of course, on the east. Kelm was a city where nothing was done haphazardly. Everything was planned with *kavod habrios*, *middos* improvement, and *meitlichkeit* in mind. Why the west side? The Alter of Kelm explained that carrying a little stool back and forth eventually caused the students to lose their self-consciousness. Having an exaggerated sense of self is a form of *gaavah*. Worrying what someone else will think of you and feeling excessive concern about one's image are all manifestations of self-importance. Being forced to perform somewhat menial tasks without worrying about ego actually reduces the delusions of grandeur that inflate people's egos beyond all reasonable recognition.

איך הגיע משה רבינו לדרגתו העצומה בענווה

"והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (יבג)

איך הגיע למדרגה זו?

ביאר הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיד בדרך רמ"ש משה רבינו היה מכיר ומעריך מעלותיו של כל אדם מישראל ולו הפשוט וחננות ביותר, שהרי בכל אדם מישראל טמונות מעלות מיוחדות, אלא שצריך לחיות טוב עין ולהשכיל להתבונן לרדת אל שורש נשמתו של כל אדם ולדלות ממנה את מעלותיו, ומשה רבינו עמל להתבונן במעלותיו של כל אדם שהכיר (וכן הגיע למדרגתו העצומה בענווה).

זהו שהעידה בו התורה: "והאיש משה ענו מאד". איך? "מכל האדם אשר על פני האדמה". היינו מתוך שהתבונן במדרגת כל האדם והתבטל בפני מעלה זו זכה לדרגתו העצומה.

מליץ יושר עמ' כ"ט

35 קובץ שיח - 5 חלקים

מדת הסבלנות היא הכח

לשאת משא כבד, משה רבינו אבי החכמים ארון הנביאים עלה למרום קבל את התורה והורידה לארץ, באיזה כח הורידה לארץ, בכח הסבלנות, המלאכים התנגדו לו ולא רצו שתתן התורה לבני ישראל עמד משה ללחום עמהם ונצחם בכח סבלנות שהיה עניו. יש כח לבעל ענווה של סבלנות פי' היכולות לסבול הכל, והבעל גאווה אין לו כח הסבלנות, אינו יכול לסבול אחרים לכן כאשר אחד עושה לו דבר שאינו לפי רוחו מיד הוא מוחה וגוער בו מפני שאין לו הסבלנות לסבול הכיור, אבל העניו יש לו כח הסבלנות, שהעניו הוא סבלן. באותו כח נהג משה רבינו את בני ישראל ארבעים שנה

How does one accomplish this precarious balance between a healthy and a dangerous ego? Rabbi Shlomo Wolbe relates a fascinating vignette about his rebbi, Rabbi Yerucham Levovitz, the legendary *Mashgiach* of Mir. A young student once came to visit him regarding a certain matter. When the boy was about to leave, the *Mashgiach* inquired, "What is the weather like outside today?" The boy's response was that it was extremely windy. The *Mashgiach* surprisingly then inquired, "I have somewhat of a cold. What would you advise me to do? Go to the yeshivah for *Minchah* or stay at home?"

The *bachur* thought for a moment or two and responded, "I think the *Mashgiach* should remain at home."

Reb Yerucham concluded, "Good, I shall listen to you" (*Alei Shur*, Volume II, page 312).

As Rabbi Wolbe notes, even the seemingly mundane conversation of Torah scholars must be studied (*Avodah Zarah* 19b). What Reb Yerucham was doing provides us with a case study in humility. A person should regularly consult with those younger and less experienced. The consultation itself instills in us the *middah* of humility. Rabbi Wolbe recommends that whatever our age, station in life, or expertise, we should utilize this method to subdue any inclination toward arrogance and enhance the *middah* of *anavah*.

We might add that Reb Yerucham himself was emulating Hashem at the very creation of man. At that time, Hashem turned to the angels and said to them: נַעֲשֶׂה אָדָם, "Let us make man" (*Bereishis* 1:26). Rashi cites the teaching of the *Midrash* that this inquiry reflected Divine humility, for surely God has no need to consult with anyone, least of all angels whom He had just created. However, we can learn another lesson from God's own conduct and *middos*: that of consulting with someone on a lower level than oneself.

Arachin 15b). *Gaavah* is our great enemy because it prevents us from developing a true oneness with God. All our greatness and potential depend upon our ability to subjugate ourselves to Hashem and emulate His ways. To the extent that our ego prevents this process, we are ironically diminished and spiritually impoverished.

How do we prevent this alienation from Hashem that stems from overconfidence?

The Sar Shalom of Belz quotes a well-known verse: הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעמרים בבית ה' בחצרות בית אלקינו *Halleluyah!* את שם ה' הללו עבדי ה' שעמרים בבית ה' בחצרות בית אלקינו *Praise the Name of Hashem! Give praise, you servants of Hashem! You who stand in the House of God, in the courtyards of the House of our God (Tehillim 135:1-2).*

Now, a house is not a courtyard and a courtyard is not a house. Why the ambiguity about where the Jews are standing? The Belzer Rebbe answers that the true servants of God are those who know that they have never arrived at the final spiritual destination. They are always in the courtyard, not in the Sanctuary itself. It is because of this humility that they will indeed someday enter the House and truly become one with Hashem. But those who believe prematurely that they have arrived and achieved all there is to achieve, indeed remain in the courtyard, forever stagnating in their self-important haughtiness.

est and tolerant." Moshe tolerated their criticism and did not grow angry.

• Tolerance is an essential virtue in all of our interpersonal relationships. The Alter of Kelm writes, "How great it would be if we could habituate ourselves to act with tolerance, for it is the root of all mid-dos and qualities and the source of serenity."

In addition to the tolerance a person must show toward others, one must also be tolerant of himself. We are all seeking to grow and become better people, but we constantly encounter difficulties. Sometimes we feel that the yetzer hara is out to stop us at all costs, sometimes we lose our drive to continue, and sometimes we forget where we are headed. A person who lacks patience in his

"A person who lacks patience in his avodas Hashem will give up or get depressed, and there is nothing more detrimental to avodas Hashem than depression."

avodas Hashem will give up or get depressed, and there is nothing more detrimental to avodas Hashem than depression.

We think, If only I would be able to daven the entire Shemoneh Esrei with kavanah, my whole day would look different. Or, If only I would be able to rectify my negative mid-dos, I would be a different

person altogether. Although these musings might be true, we must bear in mind an important Midrash. Chazal tell us (Shemos Rabbah 34:1) that Hashem does not expect from a person more than he can handle. Hashem knows our limitations and the impediments that stand in our way, and He does not expect us to turn around our lives in a day, a week, a month, or a year — and sometimes even many years. We must remember that a person who "grabs" too much will be left with nothing, while one who grabs a little will retain what he has grabbed (Rosh Hashanah 4b).

The Vilna Gaon expresses this idea in his explanation of the following passuk (Mishlei 19:3), "A man's foolishness corrupts his way, and his heart rages against Hashem." Sometimes a person begins studying Torah or serving Hashem and then stops because it has grown too difficult. He feels that Hashem is not assisting him

in his endeavors, and he becomes angry at Hashem for abandoning him. This person caused his own downfall, however, since he jumped ahead too quickly in his avodah and did not pace himself properly. Had he slowed his pace, Hashem would have assisted him in his avodah.

*Tolerance is not merely a virtue to be exercised once we realize that we have not accomplished all that we planned. It is a middah that we must utilize when charting our course of action. If we realize our limitations and are truly cognizant of our present spiritual level, we will succeed in advancing in our avodas Hashem at the proper pace, thereby achieving positive, lasting changes.

(AleI Shur, Vol. II, pp. 214-217)

41 Step by Step

The Ben Ish Chai (Ben Yehoyada, Sotah 5b) derives a similar thought from a famous prayer. In times of trouble and crisis, every Jew recites מאין יבא עזרי, Whence will come my help? (Tehillim 121:1). This question, says Reb Yosef Chaim, provides its own answer. Our help comes from the middah of ayin, which means nothingness. This thought, he continues, flows from the context of the pesukim themselves. David HaMelech says: אָשָׂא עֵינַי אֶל הַהָרִים, I lift up my eyes to the mountains, and then I consider: Why weren't the mighty soaring mountains such as Tabor or Carmel chosen to be the site of Mattan Torah? It was then that I realized that מאין יבא עזרי, my help will come from emulating Sinai itself. Be inconspicuous and modest; then your salvation will arrive.

ונראה לבאר בהקדם דברי המשנה (אבות פ"ג מ"א) "עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא."

וצריך להבין איך ההסתכלות בשלשה דברים אלו גורמת לאדם שלא יחטא.

כתב הרמב"ם (כפידוש המשניות שם) "זאת ההסתכלות תחייב לאדם ענוה, בעיינו מאין בא. והסתכלותו באחריתו — תחייב לו זלזול בהנאות העולם הזה. והסתכלותו בגודל המצווה — תחייב לו זריזות בקיום מצוותו. וכאשר יושגו אלו השלושה דברים — לא יחטא כלל."

מבואר בדברי הרמב"ם שכאשר יתבונן האדם ויעיין בשכלו מאין בא, מטיפה סרוחה, יחייב דבר זה ענוה אצלו, וממילא כשיתחזק במידה זו של ענוה לא יחטא.

ועדיין צריך ביאור, כיצד ההתבוננות בעברו מאין בא, תביאה לידי ענוה, ואף כי זוכר האדם מאין בא, והלא כעת הוא אדם גדול, גיבור וחכם, ומדוע התבוננות זו מהיכן נוצר, תגרום לו לבוא לידי ענוה, אין זו אלא רק הסטוריה אבל כיום מתפאר הוא בשכלו ובכוחו וכינצא בזה.

39

ונראה בסייעתא דשמיא כי הביאור הוא, שבאמת "ענוה" אין פירושה שאינו מכיר בערך עצמו, אלא יתכן שידע היטב את כבודו ומעלתו, רק שעם כל זאת אינו מחזיק את הטובה לעצמו, ויודע שכל זה לא עשה בכוחו, אלא הכל נתן לו בורא העולם במתנה ושום דבר אינו שלו.

משל למה הדבר דומה, לפקיד בבנק אשר כספים רבים מאד עוברים תחת ידו, וכי יעלה על הדעת שיתגאה בכך, בכל הכסף שנמצא תחת רשותו, אין גאווה זו אלא שטות מוחלטת, ובודאי לא יתגאה כלל בידועו כי אין כסף זה שייך לו במאומה. כך כל קניינו של האדם אין לו מה להתגאות בהם כי הכל שייך לבורא העולם.

הבנה זו יקבל האדם כאשר יקיים את דברי המשנה ויתבונן היטב, מאין באת, מטיפה סרוחה. כי בהתבוננות זו ישיג את ההבנה הפשוטה כי שום דבר אינו שייך לו, ואת עצמו וכל מה שיש לו נתן לו השם יתברך במתנה ואין יתגאה בדבר שאינו שלו, זו מעלת הענוה האמיתית, שידוע היטב את גדלותו ומעלת כבודו, אלא שמכיר ויודע גם כן כי לא לו כל הכבוד הזה רק לבורא העולם, והגאווה היא נחלת הכסילים בלבד שאינם מתבוננים כל צרכם ומייחסים את גדולתם לעצמם.

*ובזה מיושב שאין כל חסרון בכך שמשה רבנו כותב על עצמו "והאיש משה עניו מאד" כי כל עצמותה של ענוה זו הוא מה שידוע שכל מעלותיו אינם שייכים לו ואם דבר אינו שלו, אין שום חשש של גאווה אשר ענינה לייחס לעצמו את מעלותיו.